

लुभूका ऐतिहासिक मन्दिरहरू

कल्पना श्रेष्ठ (पि.एच.डी.)

पद्मकन्या बहुमुखी क्याम्पस

बागबजार, काठमाडौं

Email for correspondence: shresthak@yahoo.com

बिषय प्रवेश

काठमाडौं उपत्यकाका धेरै बस्तीहरू प्राचीनकालदेखि विकास हुँदैआएका हुन् । यस उपत्यकाका ऐतिहासिक बस्तीहरूको गणनामा दक्षिणी भेगको लुभू बस्ती पनि अग्रस्थानमा आउँछ । यहाँ पहिलेदेखि सामाजिक स्वरूप, कला, वास्तुकला एवं देवदेवीका जात्रा उत्सवको विकास हुँदैआएको छ । त्यसले यस बस्तीको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्व रहेको बुझाउँछ । पुरातात्विक तथा साहित्यिक स्रोतहरूले यस ठाउँमा प्रागऐतिहासिककालदेखि आवादी रहेको देखाउँछ । यहाँ नवपाषाणकालीन औजारहरू प्राप्त भएका छन् (शर्मा, २०४६: ८८) । यो क्षेत्र परापूर्वकालदेखि श्रृङ्गीतीर्थको रूपमा चर्चित हुँदैआएको छ (धिमिरे, २०५४: ३३) । यी विभिन्न वस्तुस्थितिले लुभू बस्तीको प्राचीनतालाई स्पष्ट रूपले भल्काउँछ । यस बस्तीलाई प्राचीनकालमा सुवर्णक्षेत्रपुर भनिन्थ्यो । यस्तैगरी लिच्छविकालमा यस वरपरको इलाकालाई हँसगृहद्रङ्ग भनिएको पाइन्छ (वज्राचार्य, २०५३: ४८५) । यहाँ हाँस धेरै पालन हुने भएकोले ठाउँको नाम हँसगृहद्रङ्ग रहन गएको जनश्रुती पाइन्छ (श्रेष्ठ, २०६४: १२८) । लिच्छविकालमा सम्बोधन गरिने द्रङ्ग शब्दले ठूलो प्रशासनिक इलाका भन्ने बुझाउँछ । तत्कालीन समयमा यो बस्ती व्यापारिक केन्द्रको रूपमा विकसित भएको हुँदा द्रङ्ग अर्थात् शहर कहलाएको हो । यहाँ मध्यकालीन धेरै ऐतिहासिक स्रोतहरू प्राप्त भएका छन् । तत्कालीन शासकहरू यक्षमल्ल र श्रीनिवासमल्ल एवं योगनरेन्द्रमल्ल र जयप्रकाशमल्लका शिलालेख र ताम्रपत्रहरू प्राप्त भएका छन् (वज्राचार्य, २०५६: ६१ र ११२) र (श्रेष्ठ, २०५४: ५५) ।

मध्यकालमा लुभू क्षेत्र एउटा गढ (किल्ला) को रूपमा विकास भएको थियो । त्यतिबेला यहाँ चारै दिशामा छुट्टैछुट्टै द्वारहरू निर्माण गरिएको थियो । ती द्वारहरूलाई क्रमशः पूर्वको च्व्युढोका, पश्चिमको क्वनेढोका, उत्तरको मचाढोका र दक्षिणको नासलढोका हुन् । ती मध्ये हाल केही भग्नावशेष मात्र बाकी छन् । किल्लाको भित्र र बाहिर दुङ्गेधारा तथा पोखरीहरू छन् । मचाढोकाभित्र कोटक्षेत्रमा गंगा महारानीको दरवारको अवशेषखण्ड रहेको छ । स्थानीय जनश्रुतीअनुसार गंगा महारानीले आफ्नो सुनको थाल बेची शहर बसाएको हुनाले यो बस्तीको नाम “लुभू” रहन गएको भन्ने किंवदन्ती पाइन्छ (धौबन्जार, २०६८: १५८) । ताम्रपत्र तथा वंशावलीमा यो बस्तीलाई लुहमु, लुहनु, लुहदेश आदि विभिन्न नामले संबोधन गरिएको पाइन्छ (वज्राचार्य, २०५६: ६१ र ११२) ।

प्राचीनकालदेखि अस्तित्वमा आई मध्यकालमा अभि विकसित अवस्थामा पुगेको यस बस्तीभित्र शैव, वैष्णव, शाक्त, बौद्धधर्मसित सम्बन्धित तत्कालीन धेरै देवस्थलहरू छन् । यहाँ रहेका मन्दिरहरू तल्लेशैली, शिखरशैली, गुम्बजशैली, घण्टशैलीलगायत बौद्धचैत्यहरू हुन् । यहाँका मन्दिर तथा देवालयहरूमा महालक्ष्मीको मन्दिरलाई वास्तुशैलीको दृष्टिकोणले उत्कृष्ट मानिन्छ ।

स्थानीय मन्दिरहरू

लुभू क्षेत्र पुरातात्विक, धार्मिक र सांस्कृतिक दृष्टिकोणबाट धेरै महत्व राख्दैआएको बस्ती हो । यहाँ विभिन्न देवदेवीका धेरै मन्दिरहरू छन् । त्यसमध्ये अधिकांश मध्यकालमा स्थापना भएको पाइन्छ । लुभूका चर्चित मन्दिरहरूमा नारायण मन्दिर, महालक्ष्मी मन्दिर, गोभ्राटेश्वर मन्दिर आदि हुन् । त्यसबाहेक विष्णु, सरस्वती, गणेश, आकाशभैरव, लोकेश्वर, उमामहेश्वर, नासःद्यः चुनदेवीका मन्दिरहरू तथा बौद्ध चैत्यहरू र दुङ्गेधारा, पाटी पौवाहरू पनि छन् ।

नारायण मन्दिर

स्थानीय क्वय्लाछी टोलमा रहेको नारायणमन्दिर एक तल्लामा निर्माण भएको छ । यसको क्षेत्रफल करिब ८० वर्ग फुटमा फैलिएर १८ फुटको उचाईमा छ । तल्ले शैलीमा निर्माण भएको यस मन्दिरको छाना फिङ्गटिले छाएको छ । यसको शैली अरु तल्लेशैलीभन्दा केही फरक देखिन्छ । मन्दिरको माथिल्लो तल्लामा चार दिशामा चारवटा भ्यालहरू छन् । छानाको भार थाम्न १२ वटा टुँडालहरू राखिएका छन् । यहाँ एउटा शिलालेख पनि स्थापना गरिएको छ । त्यसको अध्ययनबाट मध्यकालीन राजा यक्षमल्लले यसको निर्माण गराएको बुझिन्छ (पौडेल, २०५४: १३) । उनले स्थापना गरिएको पुरानो नारायणको मूर्ति चोरी भइसकेको छ । त्यसको ठाउँमा अर्को नयाँ मूर्ति स्थापना भएको हो । सो मूर्तिको स्वरूप शंख, चक्र, गदा र पद्म धारण गरी पद्मपीठ माथि समपादमा उभिएको देखिन्छ । रूपमण्डनग्रन्थमा उल्लेख भएअनुसार यस किसिमको विशेषता भएको विष्णुलाई श्रीघरविष्णु भनिन्छ । साथै नारायणको मूर्तिमा लामो वरमाला लगाई हातमा केयूर, शीरमा मुकुट, कानमा कुण्डल, नाभीसम्म लत्रियको यज्ञपवित तथा तहयुक्त धोती लगाएको स्पष्ट देख्न सकिन्छ । सो मूर्तिको दायाँपटि लक्ष्मी र बायाँपटि अञ्जली मुद्रामा गरुडको प्रतिमाहरू छन् । नारायण मूर्तिको प्रतिमालक्षण तथा प्रभामण्डल साधारण नै छ । अर्थात् यसमा तान्त्रिक प्रभाव परेको देखिन्दैन । मन्दिरको मूलढोकाको दायाँपट्टी यक्षमल्लको ३९ इन्च अग्लो शिलालेख छ । मन्दिरको ठिक अगाडि गरुड स्तम्भ छ । सो स्तम्भमाथि पद्मपीठमा गरुड अञ्जली मुद्रामा छत्रसहित प्रयुक्त गरिएको छ ।

महालक्ष्मीको मन्दिर

स्थानीय क्वय्लाछी टोलमा अवस्थित महालक्ष्मी मन्दिर लुभूको प्रमुख मन्दिर हो । यसको क्षेत्रफल ८२ फुट ८ इन्च लम्बाई र १६ फुट १० इन्च चौडाई तथा लगभग ५० फुट उचाई छ । स्थानीय किंवदन्ती अनुसार यसको निर्माण गंगारानीबाट भएको मानिन्छ । यहाँ प्राप्त एउटा अभिलेखले यस मन्दिरको निर्माण ने.सं. ७८८ अगाडी नै भइसकेको देखिन्छ । ललितपुरका राजा हरिहरसिंहमल्लले महालक्ष्मीको जात्रा चलाएको उल्लेख पाइन्छ । यस मन्दिरमा ने.सं. ७८८, ने.सं. ८२८, ने.सं. ८७४, ने.सं. ८८२, ने.सं. ९११, ने.सं. ९१६, ने.सं. १०४४ का ताम्रपत्रहरू प्राप्त भएका छन् (शाक्य, १९९६: २८-३२) । तीमध्ये ने.सं. ८८२ को ताम्रपत्रबाट राजा जयप्रकाशमल्लको समयमा स्थानीय दुवारगुठीको नेतृत्वमा मन्दिर जिर्णोद्धार गरिएको बुझिन्छ । त्यस्तैगरी

रणबहादुर शाहको शासनकालमा ने.सं. ९११ मा ललितपुरका भारो तथा रावतहरूले श्रीमहालक्ष्मी, भैरव, गणेश, कुमार र कुमारीको पुरानो मूर्ति जीर्ण भएकाले नयाँ बनाई दिएका थिए। एवंप्रकार ने.सं. १०४४ मा लुभूका सबै गुठियार तथा देशवासी भएर श्रीमहालक्ष्मी, श्रीभैरव, गणेश, कुमार र कुमारीको सिन्दुरयात्रा गरेको उल्लेख पाइन्छ (शाक्य, उही)। उल्लेखित ऐतिहासिक स्रोतहरूको अध्ययनबाट तत्कालीन शासक, भारदारहरू तथा जनसमुदायले यस महालक्ष्मी देवीलाई ठूलो महत्व दिएको थाहा हुन्छ।

यो मन्दिर उत्तर मोहडा भई पाँच तल्लामा निर्माण भएको छ। यसको निर्माण तल्लेशैलीमा भएतापनि अरु मन्दिरभन्दा फरक छ। मन्दिरको पहिलो र दोस्रो तल्ला चोछें (देवदेवी घर) शैलीमा र त्यसभन्दा माथिको तीन तल्ला टुँडालसहित तीन तहमा छानायुक्त तरिकाबाट बनाइएको छ। मन्दिर प्रवेशद्वारको दायाँबायाँ शिलाबाट निर्मित दुईवटा सिंह छन्। यस्तैगरी प्रवेशद्वारमाथि तोरण सजाइएको छ। तोरणको बीचमा १० हात भएका भैरव र त्यसको दायाँ, बायाँ र माथि पंचतत्वको प्रतीक मकर, नाग, क्षपु, वादल, वायु आदिका बुद्धा कुँदिएको देख्न पाइन्छ। मन्दिरको गर्भगृह दोस्रो तल्लामा पर्दछ। त्यहाँ महालक्ष्मी, महाभैरव, गणेश, कुमार र कुमारीका प्रतिमा प्रतिस्था गरिएको छ। यस दोस्रो तल्लामा चारैतिर तोरण सहितको चारवटा भूयालहरू पनि छन्। प्रवेशद्वारको ठीक माथि जालिदार ठूलो आँखीभूयाल एवं त्यस आँखीभूयालको बीचमा देवमूर्ति प्रयुक्त गरिएको छ। मन्दिरका छानाहरूमध्ये पहिलो र दोस्रो तहको छाना भिँगटीले छाएको र सबैभन्दा माथिल्लो छाना सुनको मोलम्बासहित धातुबाट निर्मित छ। मन्दिरको पहिलो, दोस्रो र तेस्रो तल्लाका छानाहरूमा जम्मा ४८ वटा टुँडाल र १२ वटा कुँसल (कुनाको टुँडाल) छन्। टुँडाल अडाइएको तल्लो भागको दलिनहरूमा ढलिंखा, कंकाल तथा जनावरका टाउको आकृतिहरू, ताहा (सर्प), वा (दाँत), मिखा (आँखा) फूल आदि उत्कृष्ट बुद्धाहरू कुँदिएको छ। सबैभन्दा माथि धातुका तीनवटा आमलक कलशसहित गजुर राखिएको छ। गजुरको तल्लो भागबाट दोस्रो तल्लासम्म पुग्ने गरी धातुको बिलँपौ अर्थात् शिरबन्दी जस्तै भारिएको छ। यस मन्दिरमा गर्भगृह दोस्रो तल्लामा राखी सो तल्लालाई पनि प्रयोग गर्ने गरी त्यसभन्दा माथि मात्र तीन तहको छानायुक्त तल्लेशैली (प्यागोडाशैली) अनुरूप मन्दिरलाई निर्माण गरिएको छ। त्यसकारण यो मन्दिर वास्तुशैलीको दृष्टिले उल्लेखनीय मानिन्छ। मन्दिर अवलोकन गर्ने जो कोहीले पनि यसको सौन्दर्यताप्रति प्रशंसा नगरी बस्न सक्दैनन्।

गोभ्राटेश्वर मन्दिर

लुभूको अर्को चर्चित मन्दिर धाफल टोलको गोभ्राटेश्वर महादेवको हो। शिखरशैलीमा निर्माण भएको यस मन्दिरको क्षेत्रफल ३७० वर्गफिटमा फैलिएको छ। गजुरलाई टुप्पा बनाएर फेददेखि माथितिर चुलिन्दै गएको मन्दिरलाई शिखरशैली भनिन्छ। यही शैलीको विशेषता अनुरूप बनेको गोभ्राटेश्वर महादेवको मन्दिर एकतहको आधार पेटीमाथि रहेको छ। मन्दिरको मूल प्रवेशद्वार उत्तरतर्फ फर्किएको छ। यसको रथभागमा चारवटा बुर्जाहरू छन्। यस्तैगरी मन्दिरको पहिलो तल्लामा बरण्डा र बरण्डाको चार कुनामा बुर्जायुक्त अर्को शिखरशैलीका चारवटा साना मन्दिरहरू छन्। सबैभन्दा माथि धातुको आमलक र कलशयुक्त गजुर छ। आमलकमुनी सिंह आकृतिका उरुश्रृङ्गहरू छन्। सबैभन्दा मुनि गर्भगृह र चारैतिर प्रदक्षिणापथ रहेको छ। गर्भगृहको चार दिशामा चार ढोका र गर्भगृहमा गोभ्राटेश्वर शिवलिङ्ग आकृष्ट गरिएको छ। सो शिवलिङ्गको स्वरूप बेग्लै किसिमको देख्न सकिन्छ। अन्य शिवलिङ्गहरू सामान्यतया लामो र अण्डाकारका हुन्छन्। तर गोभ्राटेश्वरको स्वरूप भने चेप्टो आकारमा छ। त्यसकारण यसमा शिवका विभिन्न रूपहरू तत्पुरुष, सद्यौजात, वामदेव, अघोर र इसानका मुखालिङ्गहरूको

आकृति देख्न पाइन्दैन । यो शिवलिङ्ग सादा र धातुको वेसरशैली पीठमा निर्मित छ । साथै उक्त लिङ्गको दायाँ भागमा त्रिशुल र माथि चंदुवा भुण्ड्याइएको देख्न सकिन्छ । यसको दक्षिण भागमा प्रस्तरको भोगमण्डप छ । जहाँ गोभ्राटेश्वर महादेवलाई भोग (खाद्यपरिकार) चढाइन्छ । मन्दिरको प्राङ्गणमा अरू साना शिवलिङ्गका अतिरिक्त आकाशभैरव, गणेश, नारायण र सरस्वतीका मूर्तिहरू पनि छन् ।

यस महादेवलाई चौसठ्ठी शिवलिङ्गमध्ये एक मानिन्छ (पौडेल, २०२०: ७) । यसको उत्पत्तिसम्बन्धमा स्थानीय समाजमा एउटा छुट्टै बनाई प्रचलित रहेको पाइन्छ । जसअनुसार गोभ्राटेश्वर महादेव कामधेनु गाईको गोबरबाट प्रकट भएको थियो । त्यसकारण यसको नाम गोभ्राटेश्वर रहन गएको भनिन्छ । अर्कोतिर वंशावलीमा भने बेग्लै बनाई उल्लेख भएको छ । यस गोभ्राटेश्वर शिवलिङ्ग गोश्रृंगी चक्रवती संगममा रहेको उल्लेख गरिएको छ (पौडेल, २०२०: ९) । गोश्रृङ्गीतीर्थलाई श्रृङ्गमती पनि भनिन्छ । श्रृङ्गमतीखोला लुभूको दक्षिणभेगमा पर्ने हुनाले उक्त खोलामा उत्पन्न शिवलिङ्ग नै गोभ्राटेश्वर महादेव हुन भनिएको छ ।

गुम्बजशैली,घण्टशैलीका मन्दिर एवं चैत्यहरू

लुभू बस्तीभित्र तल्लेशैली र शिखरशैलीका मन्दिरहरूबाहेक गुम्बजशैली, घण्टशैली एवं बौद्ध चैत्यहरू पनि छन् । चतुष्कोणकार चौकोसमाथि गोलो गुम्बज रहेको मन्दिरलाई गुम्बज शैली भनिन्छ । यस प्रकारका मन्दिरहरू यहाँ धेरै छन् । च्वय्लाछिमा रहेको भगवती मन्दिर, क्वय्लाछिको विष्णुमन्दिर, धाफलटोलको भैरव मन्दिर र गणेश मन्दिर, सिमतलको चुनदेवी मन्दिर आदि गुम्बज शैलीमा निर्माण भएका छन् । घण्टशैली अनुरूप वनेका मन्दिरहरू सिमतलको सरस्वती मन्दिर र क्वय्लाछीको गणेश मन्दिर हुन् । त्यसबाहेक यहाँका विभिन्न स्थानहरूमा लोकेश्वरको मन्दिर र चैत्यहरू पनि छन् । क्वय्लाछि टोलमा लोकेश्वरको मन्दिर छ भने च्वय्लाछि, क्वय्लाछि र नासलटोलमा ध्यानीबुद्ध (अक्षोभ्य, रत्नसंभव, अभिताभ, अमोघसिद्धि तथा वैरोचन) सहितका चैत्यहरू छन् ।

ऐतिहासिक ढुङ्गेधारा र पाटी पौवाहरू

लुभू बस्तीभित्रका विभिन्न ठाउँमा ढुङ्गेधारा र पाटीपौवाहरू पनि छन् । धाफलटोल र सिमतल टोलमा छुट्टाछुट्टै ढुङ्गेधाराहरू छन् । त्यसमध्ये धाफलटोलको ढुङ्गेधारालाई त्यसको वनावट र शैलीको आधारमा लिच्छविकालीन मानिएको छ । अर्को ढुङ्गेधारा सिमतल टोलमा छ । त्यसलाई हरिशंकर भन्ने एक व्यापारीले प्रतिष्ठा गरेको कुरा त्यहाँ रहेको शिलालेखबाट थाहा हुन्छ । उल्लेखित ढुङ्गेधाराहरूमा विभिन्न देवदेवीका आकृतिहरू कुँदिएको पाइन्छ । एवंप्रकार सिमतल, च्वय्लाछी, क्वय्लाछी, नासलटोल, गोभ्राटेश्वर, धाफल, देवीस्थान आदि ठाउँमा धेरै ऐतिहासिक पाटीहरू छन् ।

उपसंहार

प्राचीनकालदेखि अस्तित्वमा आएको लुभू बस्ती मध्यकालमा अझ विकसित अवस्थामा पुगेको थियो । तत्कालीन समयमा यस बस्तीको आर्थिक दृष्टिले समेत महत्व राखेको थाहा हुन्छ । उपत्यकाका कृषि उत्पादन राम्रो हुने क्षेत्रहरूमध्ये लुभू पनि एउटा हो । यो अवस्था मध्यकालमा पनि थियो । उपत्यकाका तत्कालीन मल्ल शासकहरूले यस बस्तीलाई आफ्नो प्रभावमा पार्न सक्दो प्रयास गरेका थिए । भक्तपुरका राजा जगतप्रकाशमल्लले ने.सं. ७८८ मा एउटा कोट इलाका दखल गर्ने क्रममा ललिपुरका राजा श्रीनिवासमल्लसित एकलाख रूपैया र लुभू ग्राम मागेका थिए । यस्तैगरी राजा रणतिमल्ल र जयप्रकाशमल्लबीच भएको ने.सं. ८७८ को सन्धीपत्रमा लुभू क्षेत्र भक्तपुरको अधिनमा रहेको उल्लेख छ । यसले लुभू बस्तीको महत्वमाथि प्रकाश पार्दछ । पृथ्वीनारायण शाहले

आफ्नो राज्य विस्तार गर्ने क्रममा ललितपुर जित्नुअघि यसै बस्ती क्षेत्रलाई दखल गरेका थिए । राजनैतिक तथा आर्थिक दृष्टिकोणबाट यस ठाउँको आफ्नै महत्व छ । त्यसबाहेक धार्मिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पनि छुट्टै महत्व राख्दैआएको छ । यहाँ रहेका देवदेवीका मन्दिरहरू विभिन्न समयमा निर्माण भएका हुन् । सबै मन्दिरहरू कलात्मक र आकर्षक छन् । उल्लेखित मन्दिर, चैत्य, ढुङ्गेधारा तथा पाटीपौवाहरूको निर्माणबाट समाजमा सम्बन्धित धर्म र धार्मिक आस्था जगाउनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ । साथै लुभू बस्तीको सुन्दरतालाई पनि त्यतिकै वढाएको छ । कलाकृतिलाई स्थानीय समाजको सभ्यता अभिव्यक्त गर्ने एउटा सशक्त माध्यम मानिन्छ । किनभने तत्कालीन समाजको स्वरूपलाई कलाकारले आफ्नो कलाद्वारा प्रतिविम्बित गर्दछ । तसर्थ यहाँको मन्दिर, चैत्य, ढुङ्गेधारा, पाटीपौवाबाट पनि लुभूको तत्कालीन सामाजिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक अवस्थालाई बुझ्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।

सन्दर्भग्रन्थसूची

- घिमिरे, जगन्नाथ, “श्रृङ्गारुषि आश्रम एक परिचय”, स्मारिका, लुभू महोत्सव, वि.सं. २०५४ ।
 धौबन्जार, गोपाल, काठमाडौं उपत्यकाका बस्तीहरू, काठमाडौं: श्रीमती कल्पना श्रेष्ठ, वि.सं. २०६८ ।
 पौडेल, गुहनाथ, “लुभू लामाटारको ऐतिहासिक परिचय”, स्मारिका, लुभू महोत्सव, वि.सं. २०५४ ।
 पौडेल, नयनाथ, भाषावंशावली, भाग १, काठमाडौं: पुरातत्व विभाग, वि. सं. २०२० ।
 वज्राचार्य, धनवज्र, लिच्छविकालका अभिलेख, काठमाडौं: नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, वि.सं. २०५३ ।
 वज्राचार्य, धनवज्र, मध्यकालीन अभिलेख, काठमाण्डौं: नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, वि.सं. २०५६ ।
 शर्मा, डिल्लीराज, प्रारम्भिक पुरातत्व विज्ञान, काठमाडौं: डिल्लीराज प्रदिपनाथ, २०४६ ।
 शाक्य, सिद्धिरत्न, “लुभूस्थित श्रीमहालक्ष्मी, श्रीमहाभैरव मन्दिरसंग सम्बन्धित आठ ताम्रपत्रहरू”, रोलम्बा, भोलम १६, नं. २, सन् १९९६ ।
 श्रेष्ठ, कल्पना, “सरस्वती मन्दिर नजिकको पाटीमा रहेको एक अभिलेख”, स्मारिका, लुभू महोत्सव, वि.सं. २०५४ ।
 श्रेष्ठ, पुरुषोत्तमलोचन, अनन्तलिङ्गेश्वर (एक सांस्कृतिक अध्ययन), भक्तपुर: अमनलोचन श्रेष्ठ, वि.सं. २०६४ ।